

Устанички дани на Жабљаку 1941 године

Послије капитулације југословенске војске окупаторске трупе нијесу брзо дошле у Жабљак због великог снијега, који се у сметовима дуго задржао. Но жандармериске и финансиске посаде ставиле су се у службу окупатора и продужиле да функционишу као дио његових оружаних снага. Прво што је требало учинити за онемогућавање рада окупаторских власти, то је било уништење евиденције људства и материјалних добара. Друг Вук Кнежевић са 50 наоружаних људи извео је ову акцију крајем априла 1941 године. Ова акција је изведена по директивама Партије, а људство које је било ангажовано за њено извођење, било је састављено углавном од чланова Партије, чланова СКОЈ-а и најближих симпатизера.

У мају мјесецу италијански окупатори посјели су Жабљак и у њему установили сталну карабињерску постају од 18 карабињера. Задржали су жандармериску станицу са 8 жандарма и финансиску постају са 5 финанси. На Жабљаку се налазио и цивилни комесар за срез. Првих дана окупације није се осјећала живља активност у раду окупаторских власти. Наши људи; па чак и они који су били познати као комунисти, слободно су се кретали, долазили у Жабљак, водили политичке разговоре, говорили против фашизма и окупације. Но ипак се живјело на опрези пратећи активност окупатора, распитујући се какве све мјере предузима и какве намјере има. Јасно је било да се комунисти и други родољуби не могу помирити са италијанским фашистима и окупацијом и да ће они радити против њих свим својим силама. Претпостављало се да је привремени мир условљен тежњом Италијана да се и сами снађу, да пронађу елементе на које се могу ослонити, да прикупе податке о својим најопаснијим непријатељима, а онда да предузму енергичну акцију за њихово елиминисање. Напредни људи су овакву ситуацију добро искористили за свој рад. Мобилизација и рат увелико су били пореметили везе и рад комуниста. Враћањем из војске вршено је повезивање. Партијска активност у ново-створеној ситуацији постављена је на другим основама — у условима окупације. Рад у масама састојао се на осуђивању издајничког руководства државе, које је довело до капитулације за неколико дана, објашњавању и тумачењу појаве фашизма са свим његовим карактеристикама и неминовности његове пропасти, подизању духа отпор-

ности и борбености у народу, жигосању издајничких елемената, који су показали спремност да у оквиру зеленашког покрета сарађују са италијанским окупатором, да праве сателитску државу под покровитељством Хитлера и Мусолинија, као средство обмане да се црногорски народ упрегне у кола Осовине. Сам народ овог краја, као и других наших крајева, имао је своје историско искуство и није лако могао насјести таквој политичкој подвали.

Посљедњих година пред рат Жабљак је постајао све живљи политички центар, нарочито у љетним мјесецима. Поред постојеће мјесне партиске организације на Жабљаку тамо је преко љета долазио већи број комуниста из других крајева; неки од њих су се у овај крај склањали од прогона полиције. Студентски покрет је обухватао скоро све студенте, и његов центар за читав срез био је Жабљак. Грађанске партије брзо су губиле сваки утицај на масе. Масе су се све више оријентисале према Комунистичкој партији. У таквим условима било је могуће да се одржи покрајинска партиска конференција у оближњем селу Новаковићима на којој су били присутни друг Тито и Иван Милутиновић.

Од великог значаја је био систематски политички рад који је Партија у масама проводила, нарочито последњих година пред рат, преко својих активиста, тумачећи развој догађаја, отпор који се према фашизму рађао на разним странама у читавом мирољубивом свијету. Није остало бесплодно тумачење и упознавање народних маса са тако великим догађајима као што је био шпански грађански рат, минхенска предаја Чешке Хитлеру, почетак II свјетског рата, споразум југословенских властодржаца са Хитлером о мирном предавању Југославије, цијегање тога споразума од стране народних маса. Тај систематски и упорни рад Партије унио је свјетлост у политику мрачних сила и осветљавао пут борбе народа за своје право ослобођење. Народ је био напојен патриотизмом и мржњом према окупатору. Осјећала се мржња и презирање према управљачима, који су, водећи своју петоколонашку политику, или из малодушности, или из неспособности — онемогућили успјешно супротстављање освајачу.

Знајући ко долази за новог господара, људи су из рата донијели оружје својим кућама. Често пута то је било врло тешко, јер су се морали заобилазити путеви и насељена мјеста, или пролазити кроз непроходне планине, али то је оружје постало врло важан фактор у даљем развоју догађаја.

Организације КП имале су директиву о чувању и сакупљању оружја. Због слабости контроле окупаторских власти није било потребно сакупљати оружје на заједничка мјеста. Установљена је евиденција, знало се у чијим је рукама и на што се може рачунати. Ово је уједно била озбиљна практична мјера у при-

премама за устанак. Једино су сувишци оружја и муниције остављени у заједничка скровишта.

Политички и организациони рад Партије био је врло жив. Партијска организација није имала потребе да се повлачи у дубоку илегалност. Одржавани су партиски састанци, састанци СКОЈ-а, шири омладински састанци организације Народне омладине и конференције са одабраним родољубима. На овим састанцима тумачена је политичка ситуација и линија Партије. Прџорађивани су разни партиски материјали. Дневну штампу су замијениле радио вијести.

Током јуна мјесеца извршен је опсежан организациони рад у припремама за устанак. Отпочело се са стварањем оружаних формација. Прве оружане формације назване су борбеним групама. По 2—3 сусједна села имала су борбену групу. Одређене су старјешине борбених група. Омладина је била најватреније загријана за претстојећи обрачун са фашистичким окупатором, захваљујући у првом реду великој активности коју је Партија развијала међу омладином преко организације СКОЈ-а. Међу омладином био је приличан број оних који није знао руковати оружјем. Зато се приступило обучавању. Именовани су инструктори који су заједно са старјешинама борбених група обучавали омладинце основама ратне вјештине.

Овако спроведен организациони и политички рад био је солидна база за оружани устанак у изабраном моменту.

Комунисти су на терену имали потпуну политичку превласт. Зеленашка линија, која у овом крају није била популарна ни од раније, а која је подршком Италијана окупила политички олош, била је као нечасна и издајничка одбачена од народа у потпуности. Она се сводила на застрашивање великом војном силом која ће прегазити свијет и наметнути му свој облик владавине. Грађански политичари великим дијелом били су обезглављени и проповиједали су ишчекивање, подударајући се у многим стварима са зеленашима, а нарочито у погледу послушности према окупатору. Ствар на којој су се највише разилазили са зеленашима било је питање побједе. Они су сматрали да ће побједити савезничке силе, али да је наша земља одиграла своју улогу у рату и да треба чекати на ослобођење извана. Јасно је да ни оваква линија није могла имати подршку народних маса које се нијесу мириле са окупацијом нити су одобравале овакву политику тих елемената. Узимајући оружје у руке, радни човјек је хтио да се ослободи једном за увијек како националног ропства, тако и социјалног угњетавања. Њему је постало јасно да то може остварити само путем борбе под руководством Комунистичке партије. Он се већ кроз дугогодишњу политичку борбу био освједочио да постоји само једна партија — иако илегална — која заступа интересе радних људи, политички их просвјетљује, правилно тумачи наступајуће догађаје и освјетљава пут

борбе радних маса за праведнији друштвени поредак. Наш радни човјек није видио канцеларије те партије, па често пута није видио ни њене новине, ни књиге, али је видио њене људе који су му говорили друкчијим, њему разумљивијим језиком, од укочених бирократа и демагога других политичких странака. Он је те људе видио много пута у заједничким сукобима са наоружаним жандармима и полицајцима, чуо је о њима шта су све кадри у својој борби издржати по затворима и логорима. Поред многих других револуционара, радни људи су одлично познавали Јакова Остојића, једног од пионира преношења комунистичке мисли у овај крај. Кроз своју двадесетогодишњу борбу у старој Југославији за побједу те мисли, он је издржао сва искушења, почев од свакодневних тешкоћа с којима се сукобљавао у својој политичкој активности, па до систематског мучења у полицијским казаматима — док најзад и живот није дао у Народноослободилачкој борби — борећи се с пушком у руци за слободу свога народа. Својом правичношћу, несебичношћу, поштењем и храброшћу, чича Јаков је уливао велико повјерење околини. Људи су били спремни да послушају његову ријеч. Он се никад није колебао. Њему је став према сваком новом догађају и личности био јасан. Познавајући те и такве људе, наш човјек је стекао неограничено повјерење у Комунистичку партију и њене активисте.

ЦК КПЈ је изабрао моменат за позив на устанак. То је био дан напада на Совјетски Савез и од тога дана, 22 јуна, није дуго прошло, док су плануле наше устаничке пушке. Наше борбене групе чекале су спремне да на дати знак пођу у напад на фашистичке оружане снаге. Последњих дана јуна предузете су мјере веће опрезности, интензивније је праћен рад окупатора и његових људи. Наши компромитовани другови више нијесу спавали код својих кућа, налазили су се на окупу у групицама са оружјем, али нијесу се нимало устручавали да се слободно крећу по селима, него су, добро наоружани пиштољима и бомбама, долазили свакодневно и у варошицу Жабљак, радећи своје послове око припрема за устанак.

У сусједним већим мјестима (Пљевљима и Никшићу) нарочито је појачана полицијска активност. Црнокошуљаци су почели са суровим фашистичко-окупаторским насртајима на грађане. За непоздрављање на улици фашистичким поздравом почели су да шамарају. У Жабљаку су још увијек опрезно поступали, осјећајући се малобројни и усамљени. Народ је све мање одлазио у веће градове, избјегавајући на тај начин сусрет са окупаторима.

Већ одавно су се проносили гласови о терору који проводе усташе над српским живљем у Босни и Херцеговини, масовном убијању становништва на најезивније начине. То је код народа овога краја рађало незадовољство и постављало се питање одласка ради узимања у заштиту тог становништва. Ово су добро

користили шовинистички и окупатору наклоњени елементи, спроводећи агитацију против Хрвата и Муслимана у цјелини и они су говорили да је потребно поћи на терен Босне и Херцеговине ради узимања у заштиту Срба. Такав став се у потпуности поклапао са жељама окупатора, јер је то значило оставити њега на миру и оријентисати народно незадовољство у другом правцу. Комунисти су на вријеме и правилно схватили политику завађања коју спроводи окупатор и на вријеме растумачили народним масама поступак усташа који је дјело Њемаца и Италијана и који се спроводио за њихов рачун. Зато је окупатора требало туђи свугдје, а првјенствено ту на свом терену гдје се налазио, а потом прећи и на друга подручја, јер се на тај начин и једино могло успјешно бранити и одбранити наше народе како од окупатора, тако и од његових слугу који су радили за његов рачун. Народне масе су правилно схватиле и усвојиле тај став, а заговарачима мржње према Муслиманима и Хрватима остало је ипак да очекују немир који су хтјели да отклоне од своје куће.

И није требало дуго чекати. Борбене групе са подручја Општине дурмиторске кренуле су са својих зборних мјеста једног јулског дана у вече под командом друга Душана Обрадовића у оружани напад на Жабљак. Укупно је било око 300 наоружаних људи с пушкама. Сваки борац је имао просјечно по 50 метака и сваки трећи ручну гранату. Приличан број бораца имао је и пиштоље. Другог наоружања није било. Расположење је било одлично. Борци су ишли у ову акцију са осјећањем највеће сигурности. Никома није задавала бриге акција на 32 непријатељска војника. Свако је био свјестан чињенице да је то почетак једног новог рата организованог под руководством Комунистичке партије до потпуног ослобођења наше земље како од окупатора, тако и од домаћих угњетача који су се већ појавили као активни сарадници и помагачи окупатора.

Наши борци у саставу борбених група, као и сви остали становници овог краја, били су обавијештени о позиву и припремама за устанак у свим крајевима наше земље, као и о томе да су већ запуцале прве устаничке пушке које су огласиле једно ново раздобље у историји наших народа, у њиховој вјековној ослободилачкој борби. Но овог пута ослободилачку борбу повели су нови људи који су отворили видике срећнијег и бољег живота у друштвеном уређењу, које треба да донесе народна борба. Наши људи су били свјесни тежине и одговорности задатка којег су се прихватили. Знали су да ће се пролити много крви, да ће фашистички окупатор немилосрдно угушивати борбу народа за ослобођење и да при том неће бирати средства. Али је јасно било да нам неће нико други донијети слободу, ако је сами не извојујемо и да се борбом можемо једино одбранити од истребљења које нам је спремио немачко-италијански фашизам.

Кад је извршен напад на Жабљак, Италијани су били у тврдој каменој кући. Поред пушака имали су и један тешки ми-

траљез. Отворили су ватру кроз прозоре куће, бацали бомбе, пуцали на све стране, сасвим непрецизно. Ми смо их позивали на предају. Гледали смо у њима људе, који су присилно доведени да нас угњетавају и своје вјероватне савезнике у борби против мусолинијевско-хитлеровског фашизма. Но они су се предали тек пошто су осмотрили наше надмоћније снаге које су их окружавале са свих страна и нашу спремност да за који моменат извршимо јуриш на њихову касарну. Након једног сата борбе Италијани су са подигнутим рукама у вис, у колони по један, изишли из своје касарне — предали су се. Финансисти и жандарми такође су се предали. Друг Душан Обрадовић још у току борбе упао је у стан цивилног комесара, разоружао га и ставио под контролу својих бораца. У овој борби рањен је један италијански карабињер. Ми нијесмо имали губитака. Заплијењено је 35 пушака, 1 митраљез „Бреда“, 6 сандука муниције, 10 пиштоља, 1 ракетни пиштољ, више писаћих машина и канцеларског материјала, магацин хране и другог ратног материјала.

Заробљени карабињери смјештени су у школу села Вирка под Дурмитором. Сва њихова лична спрема остављена им је. Поступак према њима био је одличан. Рањеном је одмах указана љекарска помоћ. Једва се споразумјевајући са Италијанима објашњавали смо им зашто се ми боримо, говорили им да су они радни људи Италије, наша браћа и савезници, да су упрегнути у фашистичка кола и доведени ту да нас угњетавају, да то такође није ни у њиховом интересу, него напротив да је и њихов интерес да се боре против фашистичке тираније, јер је то тиранија не само за поробљене народе, него и за сам италијански народ. Говорећи им то, корили смо их што су уопште на нас пуцали, искрено жалећи што је и онај један рањен и саопштили смо им да би их потпуно уништили да су остали до краја упорни.

Наши родољубиви сељаци који нијесу били сврстани у борбене групе, чим су чули борбу на Жабљаку, знали су о чему се ради. Узели су оружје и похитали на Жабљак. Они из оближњих села успјели су да стигну још за вријеме борбе и да узму учешћа, док они из даљњих села могли су да пристигну тек кад је све било готово. Сви ови људи су изражавали негодовање зашто нијесу били позвани у борбу. Љутили су се на руководиоце, љутили се на своју дјецу и другове који су били организовани у борбене групе и узели учешћа у борби зашто им то нијесу рекли. За неколико сати на Жабљаку је било већ око 600 наоружаних људи. Ови људи су били дубоко свјесни значаја овога дана — почетка борбе против окупатора и предосјеђали су да ће се потомство поносити онима који су отпочели ову велику историску борбу.

Мијушко Шибалић,
пуковник ЈА